

ΠΙΝΔΑΡΟΣ, ΝΕΜΕΟΝΙΚΟΣ 11: ΜΙΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο ενδέκατος Νεμεόνικος¹ είναι ένα από τα πιο σύντομα ποιήματα του Πινδάρου και η μία από τις τρεις «κεχωρισμένες ωδές» του ποιητή.² Πρόκειται για έναν μοναδικό στη σύνθεσή του επίνικο,³ καθώς εξυμνεί όχι μια μεγάλη αθλητική νίκη, αλλά μια νίκη πολιτική: την εκλογή του Αρισταγόρα από την Τένεδο στο πρυτανικό αξίωμα.⁴

Όπως η πλειονότητα των πινδαρικών ωδών, έτσι και η παρούσα ωδή ξεκινά με θεϊκή προσφώνηση.⁵ Μετά τη σύντομη αναφορά στη γενεα

Ευχαριστώ θερμά τον καθηγητή κ. Δ. Ι. Ιακώβ για την εποικοδομητική κριτική του.

1. Χρησιμοποίησα την έκδοση των B. Snell - H. Maehler, *Pindarus*, Pars I: *Epinicia*, Λειψία 1987 και H. Maehler, Pars II: *Fragmenta - Indices*, Λειψία 1989. Το μέτρο, η χρονολόγηση και η πιθανή σχέση της ωδής με το απόσπ. 123 Sn.-M. δεν θα αποτελέσουν αντικείμενα συζήτησης της παρούσας μελέτης.

2. Οι άλλες δύο «κεχωρισμένες» ωδές είναι ο ένατος και ο δέκατος Νεμεόνικος. Τα τρία αυτά ποιήματα προστέθηκαν επιπλέον (ως ένα είδος appendix) στη συλλογή με τις υπόλοιπους Νεμεόνικους που αποτέλεσαν το τελευταίο βιβλίο των επινίκων.

3. Για την πλειονότητα των αρχαίων και σύγχρονων μελετητών ο ενδέκατος Νεμεόνικος δεν είναι καν επίνικος, καθώς ο αποδέκτης της ωδής δεν είναι αθλητής. Βλ. ενδεικτικά Sch. inscr.a (*Scholía vetera in Pindari carmina recensuit* A. B. Drachmann, τόμ. 3, Λειψία 1927): J. B. Bury, *The Nemean Odes of Pindar*, Λονδίνο 1890, σ. 216 σημ. 2· C. A. M. Fennell, *Pindar: The Nemean and Isthmian Odes with Notes, explanatory and critical, Introductions and introductory Essays*, Κέμπριτζ 1883, σ. 119· B. L. Gildersleeve, *Pindar. The Olympian and Pythian Odes with an introductory Essay, Notes and Indices*, Νέα Υόρκη ²1890 (Αμστερνταμ ²1965), σ. 479· U.v. Wilamowitz-Moellendorff, *Pindaros*, Βερολίνο 1932, σ. 430· M. Lefkowitz, «Pindar's Nemean XI», *JHS* 99 (1979) 49-56, ιδ. σ. 50.

4. Για τον θεσμό της πρυτανείας γενικά βλ. S. G. Miller, *The Prytaneion*, Berkley - Los Angeles - Λονδίνο 1978.

5. Οι επικλήσεις σε θεούς, γνωστές από τα προοίμια των ομηρικών επών (βλ. για παράδειγμα την αρχή του καταλόγου των πλοίων στην *Ιλ.* 2.484-759), είναι τυπικό στοιχείο της επινίκιας ποίησης. Βλ. ενδεικτικά στον *Δία* (*Ολ.* 2.12-15· 7.87-93· 13.24-30), στον *Απόλλωνα* (*Ισθ.* 7.49-51· *Πυθ.* 1.39-40), στις *Μοίρες* (*Ισθ.* 6.7-9), στις *Μούσες* (*Ισθ.* 3/4.61-63). Κυρίως εμφανίζονται στη μέση ή στο τέλος του ποιήματος και το περιεχόμενό τους ποικίλλει ανάλογα με την περίπτωση. Σύμφωνα με την E. Wüst, *Pindar als geschichtschreibender Dichter*, Tübingen 1967, σ. 90, από τα σαράντα πέντε προοίμια των επινίκιων ωδών, τα είκοσι έξι ξεκινούν με προσφώνηση κάποιου θεού. Αναλυτικά για τις προσφωνήσεις στον Πίνδαρο βλ. A. Kambylis, «Anredeformen bei Pindar», στο *Χάρις Κωνσταντίνω Ι. Βουρβέρη*, Αθήνα 1964, σσ. 95-199.

λογία της Εστίας, ο ποιητής καλεί τη θεά, προστάτιδα των πρυτάνεων,⁶ να καλοδεχθεί⁷ (στ. 3: εὖ δέξαι) στο πρυτανείο⁸ τον Αρισταγόρα και τους έταίρους του που είναι υπεύθυνοι για την πόλη της Τενέδου (στ. 4: ὀρθὰν φυλάσσοισιν Τένεδον).

Σχετικά με την ερμηνεία της λέξης έταίροι επικρατεί σύγχυση ήδη από την εποχή του Boeckh και του Disson. Η πλειονότητα των μελετητών δίνει, λανθασμένα, στη λέξη κοινωνικό περιεχόμενο.⁹ Όμως, μια πιο προσεκτική ανάγνωση της ωδής μάς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρέπει να δούμε τη λέξη σε σχέση με τα πολιτικά συμφραζόμενα μέσα στα οποία εμφανίζεται. Σύμφωνα με το καθεστώς που ίσχυε στις πόλεις των μικρασιατικών παραλίων και των παρακειμένων νησιών, οι πρυτάνεις, μέλη της τοπικής αριστοκρατίας, ήταν οι ανώτατοι άρχοντες, οι οποίοι διοικούσαν τον τόπο (ένας κάθε φορά) για δώδεκα μήνες και απολάμ-

6. Βλ. Ησ. Θεογ. 453-454 και M. L. West, *Hesiod. Theogony. Edited with Prolegomena and Commentary*, Οξφόρδη 1971, ad loc. Λαγχάνω (στ. 1), σύμφωνα με τον W. J. Slater, *Lexicon to Pindar*, Βερολίνο 1969, s.v., σημαίνει: απονέμω σε κπ., κερδίζω κτ. ως δικαίωμα, άποψη την οποία υιοθετεί και η Lefkowitz, ό.π. (σημ. 2), σ. 51. Ο W. J. Verdenius, «Nemean 11», *Mnemosyne*, Suppl. 101 (1988) 96-118, ιδ. σ. 97, δίνει στο ρήμα την επιπλέον ερμηνεία: φροντίζω. Η Εστία, η αιώνια κυρία τόσο των θεϊκών όσο και των ανθρώπινων κατοικιών (Ομηρ. Ύμνος 29.3) διοικεί μαζί με τον Δία τον ιερό ναό του Απόλλωνα στους Δελφούς (Ομηρ. Ύμνος 24) και συμβολίζει την ιερή φωτιά που καίει αδιάκοπα σε κάθε οικία.

7. Το ρήμα σηματοδοτεί τυπικά την έναρξη του τραγουδιού (Ολ. 4.9· 5.1-3· 6.98· 8.9-10· 13.29· 14.14-16· Πυθ. 8.1-5· 12.3-6· Νεμ. 4.9-11· Παι. 6.3), βλ. E. L. Bundy, *Studia Pindarica*, Berkley - Los Angeles 1962, σ. 78, και W. Schadewaldt, *Die Aufbau des pindarischen Epimikion*, Halle 1928, σ. 269. Η χρήση του μοτίβου, σύμφωνα με τον Bundy, βοηθά στη μετάβαση από τη μία ενότητα του ποιήματος στην άλλη («transitional function»). Εδώ, από την επίκληση της Εστίας ο Πίνδαρος περνά στον έπαινο του Αρισταγόρα και των υπολοίπων μελών του τοπικού συμβουλίου της Τενέδου. Για το υμνικό ύφος τέτοιων προστακτικών βλ. H. Meyer, *Hymnische Stilelemente in der frühgriechischen Dichtung*, Würzburg 1933, σ. 64. Ο W. Mader, *Die Psaumis-Oden Pindars (O.4 und O.5). Ein Kommentar*, Innsbruck 1990, σ. 38, διαβλέπει εδώ «eine Aufnahme im Sinne einer optischen oder akustischen Wahrnehmung bzw. auf ein Empfangen, wie es im Bereich der Gastfreundschaft».

8. Βλ. επίσης Ολ. 6.1 και LSF, s.v. θάλαμος. Σύμφωνα με τον Miller, ό.π. (σημ. 4), σ. 15, οι πηγές που διαθέτουμε δεν είναι αρκετές για να πούμε με βεβαιότητα αν ιερόν της Εστίας θεωρούνταν ολόκληρο το πρυτανείο ή κάποιο συγκεκριμένο τμήμα του, όπου υπήρχε ο δημόσιος βωμός η κοινή έστία, όπου έκαιγε αδιάκοπα η ιερή φωτιά κάθε πόλης. Αλλά και ο Πίνδαρος δεν διευκρινίζει αν με τη λέξη θάλαμος (στ. 3) αναφέρεται σε όλο το κτίριο του πρυτανείου ή σε κάποιο ιερό της θεάς μέσα σε αυτό. Για τη θρησκευτική λειτουργία του πρυτανείου γενικά βλ. Miller, ό.π. (σημ. 4) σσ. 13-16. Για τη λατρεία της Εστίας βλ. L. R. Farnell, *The Cults of the Greek States*, τόμ. 5, Οξφόρδη 1909, σσ. 345-365.

9. Ο Bury, ό.π. (σημ. 3), σ. 220, και η Lefkowitz, ό.π. (σημ. 3), σ. 51, υποστηρίζουν ότι η λέξη αναφέρεται στους συντρόφους του νεαρού πρύτανη, ενώ ο I. N. Perysinakis, «Pindar's Imagery of Poetry: the Nemean Odes», *Δωδώνη: Φιλολογία* 26 (1997) 93-125, ιδ. σ. 53, θεωρεί ότι πρόκειται για τους πολίτες της Τενέδου, στους οποίους έχει παραχωρηθεί το δικαίωμα να παρευρίσκονται και να σιτίζονται στο πρυτανείο εφ' άπαξ ή εφ' όρου ζωής (άείστοι). Ο Verdenius, ό.π. (σημ. 6), αποφεύγει να εξηγήσει τη λέξη.

βαναν βασιλικές τιμές.¹⁰ Στη διαχείριση της εξουσίας τον πρύτανη τον βοηθούσε ένα συμβούλιο (βουλή ή γερουσία) που επίσης ανήκε στην τοπική αριστοκρατική τάξη.¹¹ Θεωρώ, λοιπόν, πιο λογικό, ότι *έταιροι* του Αρισταγόρα εννοούνται εδώ τα μέλη της τοπικής Βουλής, στενοί συνεργάτες του νεοεκλεγέντα πρύτανη.¹² Η άποψη αυτή ενισχύεται περισσότερο αν προσέξουμε μια ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης ωδής: ο προσωπικός έπαινος του *laudandus* αντικαθίσταται από τον έπαινο της πολιτικής ομάδας της οποίας αυτός ηγείται (στ. 4-9). Πιο συγκεκριμένα, ο Πίνδαρος επιλέγει να εξυμνήσει τους *έταιρους* του πρώτου πρύτανη της Τενέδου,¹³ αναφερόμενος σε τρία στοιχεία του χαρακτήρα τους, για τα οποία συχνά διακρίνονται αθλητές αριστοκρατικής καταγωγής, νικητές των πανελλήνιων αγώνων. Οι τρεις αυτές αρετές σχετίζονται με την έξωθεν εικόνα των βουλευτών: ευσέβεια προς τους θεούς, αγάπη για τη μουσική και φιλοξενία (αναλυτικά βλ. παρακάτω).¹⁴

Η συνέπεια στην τήρηση των θρησκευτικών υποχρεώσεων της Βουλής εξυμνείται πρώτη. Οι *τενέδιοι* βουλευτές, ισχυρίζεται ο Πίνδαρος, είναι ευσεβείς¹⁵ και τιμούν την Εστία πλάι στο λαμπρό της σκήπτρο (στ. 4: *ἀγλαῶ σκάπτω πέλας οἷ σε γεραίροντες*). Καθώς δεν διαθέτουμε πολλές μαρτυρίες για λατρευτικά αγάλματα της θεάς στην αρχαιότητα, συμφωνώ με τον Miller, *ό.π.* (όπως σημ. 3), σ. 15, ότι θα ήταν παρακινδυνευμένο να υποθέσουμε την ύπαρξη κάποιου αγάλματος της θεάς μέσα στο πρυτανείο, στο οποίο η Εστία εικονίζεται να κρατά σκήπτρο. Πιο λογικό είναι να ερμηνεύσουμε τον στίχο μεταφορικά. Το σκήπτρο

10. Η εκλογή στο πρυτανικό αξίωμα αποτελούσε για έναν πολίτη ύψιστη τιμή, ενώ συνοδεύταν από την ανάληψη σημαντικών αρμοδιοτήτων και εξουσιών. Όχι σπάνια η πρυτανεία λειτουργούσε ως μεταβατικό στάδιο για το τυραννικό καθεστώς, όπως συνέβη για παράδειγμα με την περίπτωση του Θρασύβουλου από τη Μίλητο, σύμφωνα με τον Αριστ. Πολ. 1305a 17. Αναλυτικά για το θέμα βλ. H. Breve, *Die Tyrannis bei den Griechen*, τ. 1, Μόναχο 1967, σ. 101. Ειδικά για την Αθηναϊκή πρυτανεία βλ. Αριστ., *Αθην. Πολ.* 21,3 (Chambers).

11. Βλ. επίσης *Pindari carmina que superunt cum deperditorum fragmentis selectis ex recensione Boeckhii commentario perpetuo illustravit* L. Dissenius, τ. 2: *Commentarius*, Gotta 1830 (editio altera auctior et emendatior curavit F. G. Schneidewin [τ. 2], Göttingen 1843, 1847), σσ. 513-514.

12. Όχι οι *συμπρυτανεύοντες* αὐτῶ όπως υποστηρίζουν τα αρχαία Σχόλια (4d, σημ. 2).

13. Βλ. τους πληθυντικούς: στ. 4: *έταιρους*, στ. 5: *γεραίροντες και φυλάσσοισιν*, στ. 6: *ἀγαζόμενοι*. Σγκρ. επίσης A. Boeckh, *Pindari opera quae superunt*, τόμ. 2: *Pindari epinicionum interpretatio latina cum commentario perpetuo*, Λιψία 1821 (Hildesheim ²1963) 476-477, και Dissen, *ό.π.* (σημ. 11), σσ. 513-514.

14. Ο τριπλός αυτός έπαινος των βουλευτών της Τενέδου μας κάνει να θεωρήσουμε ως πιθανότερο τόπο εκτέλεσης της ωδής το κτίριο στο οποίο στεγάζεται το πρυτανείο του νησιού.

15. Αλλού βλ. *Ολ.* 3.39-41· 5.5-6· 6.5· *Ισθ.* 2.39· 3/4.5.

είναι ένα τυπικό αντικείμενο που συνοδεύει συχνά πολλούς θεούς και δηλώνει εξουσία.¹⁶ Για τον λόγο αυτό, η εικόνα της θεάς στηριζόμενη στο σκήπτρο της συμβολίζει τη διαρκή παρουσία της στον χώρο του πρυτανείου, χώρο ο οποίος κατεχοχόν της ανήκει. Οι βουλευτές και ο πρύτανης του νησιού αναγνωρίζουν τη δύναμη της θεάς και θέλοντας να εξασφαλίσουν την εύνοια και την προστασία της, προσφέρουν σε αυτήν, πρώτη απ' όλους τους θεούς,¹⁷ σπονδές και θυσίες (στ. 6-7: *πολλά ... κνίσσα*). Η ασφάλεια της πατρίδας τους, η ευημερία στο νησί, η τήρηση της τάξης και της ηρεμίας (στ. 5: *ὀρθὰν φυλάσσοισιν Τένεδον*), είναι πρωταρχικό τους μέλημα και γνωρίζουν καλά ότι μόνο με τη θεϊκή βοήθεια θα το επιτύχουν.¹⁸ Παράλληλα, ο Αρισταγόρας και οι βουλευτές της Τενέδου έχουν καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα. Διοργανώνουν γιορτές στο πρυτανείο και ευφραίνονται με τα τραγούδια και τη μουσική που αντηχούν εκεί (στ. 7: *βρέμεται*).¹⁹ Κανένα τραπέζι ή συμπόσιο δεν ξεκινά, αν δεν αποδοθούν πρώτα οι αρμόζουσες τιμές στην Εστία.²⁰ Η *ἀοιδά* συνοδευόμενη από το γλυκό ήχο της λύρας ζωντανεύει την εικόνα της εορταστικής ατμόσφαιρας και τονίζει τον ρόλο του ποιητή, που συμμετέχει ενεργά στη χαρά του τιμώμενου προσώπου και του περιβάλλοντός του. Οι βουλευτές της Τενέδου, με πρώτο τον Αρισταγόρα, δεν ξεχνούν, τέλος, τα

16. Για τη σημασία του σκήπτρου στην αρχαιότητα βλ. D. E. Gerber, *Pindar's Olympian One: A Commentary* [Phoenix Suppl. XV], Toronto 1982, σσ. 32-33. Επίσης βλ. F. J. M. de Waele, *The Magic Staff or Rod in Graeco-Italian Antiquity*, διδ. διατριβή, Nijmegen 1927, σσ. 101-119, ιδ. σσ. 109-114, E. Benveniste, *Le vocabulaire des institutions indo-europeennes*, τ. 2, Paris 1969, σσ. 29-33, καθώς και αναλυτικά τη σχετική βιβλιογραφία στον West, ό.π. (σημ. 6), σσ. 163-164.

17. Πρβ. Σοφ. απόσπ. 726 (Radt): *ὦ πρῶρα λοιβῆς Ἑστία*. Το επίθετο *πρώταν* μπορεί επίσης να αναφέρεται στη σειρά γέννησης της θεάς σε σχέση με τα υπόλοιπα αδέρφια της. Σύμφωνα με τον West, ό.π. (σημ. 5), σ. 293, και τον F. Solmsen, «Zur Theologie im großen Aphrodite-Hymnus», *Hermes* 88 (1960) 1-13, ιδ. σσ. 2-3, η ιδέα του Κρόνου να βγάζει από μέσα του με δύναμη τα παιδιά του είναι στην πραγματικότητα μια δεύτερη γέννηση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Δίας που γεννήθηκε και μεγάλωσε πρώτος απ' όλους τους θεούς, μπορεί να θεωρηθεί ταυτόχρονα ο γηραιότερος και ο νεότερος από τα παιδιά του Κρόνου, αφού ο πατέρας του τον ξέρασε τελευταίο. Στον *Ομηρ. Ὑμνο στην Αφροδίτη* (στ. 22-23) μαθαίνουμε ότι η Εστία ήταν το πρώτο παιδί του Κρόνου και της Ρέας, ύστερα από τον Δία.

18. Πρβ. *LSJ s.v. φυλάσσω* (III 1) και *Νεμ.* 1.15· *Ισθ.* 6.65. Βλ. επίσης *Αισχ. Επτὰ* 135-136 (Page): *πόλιν ... φύλαξον κήδεσάι τε*. Ο Verdenius, ό.π. (σημ. 6), σ. 98, μεταφράζει σωστά «ασφαλής, ακμάζων».

19. Για τη σημασία του *βρέμω* βλ. D. E. Gerber, «Pindar, Pythian 11.30», *GRBS* 24 (1983) 21-26 ιδ. σ. 24 και H. Maehler, «Bemerkungen zu Pindar», *Hermes* 113 (1985) 392-403, ιδ. σ. 398, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι το ρήμα υποδηλώνει δυνατό ήχο. Πρβ. επίσης το σχόλιο του B. K. Braswell, *A Commentary on Pindar Nemean Nine*, Βερολίνο - Νέα Υόρκη 1998, σ. 57, για τον *Νεμ.* 9.8: *βρομίαν φόρμιγγα*.

20. Βλ. *Ομηρ. Ὑμνος* 29.4-6: *οὐ γὰρ ἄτερ σοῦ ... μελιγδέα οἶνον*.

κοινωνικά τους καθήκοντα:²¹ ως καλοί οικοδεσπότες τηρούν πιστά το δίκαιο της φιλοξενίας (στ. 8: *ἀσκειῖται θέμις*) και καλοδέχονται όλους τους ξένους, προς τιμή των οποίων ετοιμάζονται πάντοτε πλούσια τραπέζια.²²

Με το *ἀλλά* (στ. 9)²³ ο Πίνδαρος στρέφεται προσωπικά προς τον παραγγελιοδότη του: μακάρι ο Αρισταγόρας²⁴ να μπορέσει να φέρει εις πέρας την ετήσια θητεία του (στ. 9-10: *τέλος δωδεκάμηνον*) διατηρώντας την καλή του φήμη (στ. 9: *σὺν δόξῃ*) ανάμεσα στους πολίτες της Τενέδου, απρόσβλητος από προβλήματα (στ. 10: *ἀτρώτῳ κραδίῳ*). Η έκφραση *ἀτρώτῳ κραδίῳ* (= απλήγωτη, αλώβητη καρδιά) έχει κατά καιρούς ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως.²⁵ Πιστεύω ότι έχει σαφώς μεταφορική σημασία και παραπέμπει στη συναισθηματική και ψυχική φθορά που μπορεί να προκαλέσουν στον νέο ηγέτη τα προβλήματα που θα παρουσιαστούν. Ο Αρισταγόρας, από τη θέση στην οποία βρίσκεται, μπορεί να κινδυνεύσει, γιατί είναι θνητός και άρα τρωτός και ευπρόσβλητος σε κάθε συμφορά (πολιτικά προβλήματα, διατάραξη της ηρεμίας στο νησί, κακόβουλες κρίσεις των πολιτών κ.ά.), κάτι το οποίο ο ποιητής απεύχεται. Η

21. Για τον έπαινο της φιλοξενίας ως *locus communis* της επινίκιας ποίησης, βλ. Ολ. 2.6· 93-95· 4.15· 13.3· Πυθ. 1.89-94· 3.71· 5.57· Νεμ. 1.19-23· 9.2· Ισθ. 2.39-42· 6.35-37. Για τη σχέση φιλίας - ξενίας στον Πίνδαρο αναλυτικότερα βλ. H. Gundert, *Pindar und sein Dichterberuf*, Φρανκφούρτη 1935, σσ. 32-39. Με το ερώτημα, αν εδώ εννοείται το έθιμο ή η προσωποποιημένη θεότητα ασχολείται διεξοδικά ο Verdenius, ό.π. (σημ. 6), σ. 99, ο οποίος διορθώνει και διαβάζει *Θέμις*. Για τη σχέση ανάμεσα στη *Θέμιδα* και τον *Δία* βλ. Ομηρ. *Ύμνος* 23.2-3. Για την έκφραση *ἀσκειῖται Θέμις* και τη σύνδεση της *Θέμιδος* με τον ξένιο *Δία* πρβ. Ολ. 8.21-22: *ἔνθα σώτειρα Διὸς ξενίου/πάρεδρος ἀσκειῖται Θέμις*. Γενικά για τη χρήση του ρήματος *ἀσκέω* στην αρχαία ελληνική γραμματεία βλ. H. Dressler, *The Usage of ἀσκέω and its Cognates in Greek Documents to 100 A.D.*, διδ. διατρ., Ουάσινγκτον 1947, και F. Hieronymus, *Μελέτη: Übung, Lernen und angrenzende Begriffe*, τόμ. 2, διδ. διατρ., Basel 1970, σσ. 4-7.

22. Ενοούνται τα συμπόσια που οργανώνονται διαρκώς στο πρυτανείο, βλ. Slater, ό.π. (σημ. 5), s.v.

23. Βλ. επίσης *Παι.* 9.6 και *Διθ.* 6.54, και J. D. Denniston, *The Greek Particles*, Οξφόρδη 1954. Τη σχετική βιβλιογραφία παραθέτει ο I. Rutherford, *Pindar's Paians. A Reading of the Fragments with a Survey of the Genre*, Οξφόρδη 2001.

24. Υποκείμενο (νι) του απαρεμφάτου (*περᾶσαι*) είναι ο Αρισταγόρας.

25. Τα σχόλια προτείνουν: *μετὰ δόξης ... ἀπταίστῳ και ἀβλαβεῖ* (10a, σημ. 2, *σὺν ἀτρώτῳ και ἀλύπῳ τῇ καρδίῳ, τουτέστιν ἀπταίστῳ και ἀβλαβεῖ*, και 10b *ἀλύπῳ καρδίῳ*, και παρόμοια οι Dissen, ό.π. (σημ. 11), τ. 2, σ. 515 «illaeso animo»· Fennell, ό.π. (σημ. 3), σ. 121 «without annoy»· A. Puech, *Pindare*, τόμ. 3: *Néméennes*, Paris 1923, σ. 46 «dans la paix de cœur»· F. Mezger, *Pindars Siegeslieder*, Λειψία 1880, σ. 481 «mit unerwundetem Herzen»· Bury, ό.π. (σημ. 3), σ. 221 «with heart unscathed»· E. Thummer, *Die isthmischen Gedichte textkritisch herausgegeben, übersetzt und kommentiert, mit einer Analyse der pindarischen Epinikien*, τ. 2: *Kommentar*, Χαϊδελβέργη 1969, σ. 64 «frei von Unglück»· Perysinakis, ό.π. (σημ. 9), σ. 5 «in glory»· Lefkowitz, ό.π. (σημ. 3), σ. 51. Τέλος ο C. M. Bowra, *Pindar*, Οξφόρδη 1964, σ. 116, παρατηρεί «the truly noble do not take injuries to heart».

τολμηρή χρήση ενός επιθέτου, που αρμόζει κυρίως σε θεϊκούς απογόνους,²⁶ κάνει την ευχή του ποιητή να ακουστεί πιο δυνατή, και τοποθετεί τον εγκωμιαζόμενο κατά κάποιον τρόπο στο ίδιο επίπεδο με αυτούς.

Η ευχή για επιτυχή πολιτική θητεία λειτουργεί μεταβατικά, προκειμένου ο *laudator* να περάσει στον κυρίως έπαινο του *laudandus* (στ. 11). Με το εμφατικό *ἄνδρα* (στ. 11)²⁷ η εξύμνηση του Αρισταγόρα γίνεται πιο προσωπική. Ο Πίνδαρος θεωρεί τον νέο πρύτανη ευτυχισμένο (στ. 11: *ἐγὼ μακαρίζω*)²⁸ για τρεις λόγους: για την ευγενική καταγωγή του, επειδή έχει πατέρα τον Αρκεσίλαο (στ. 11), για τη φυσική ομορφιά του (στ. 12: *θαητὸν δέμας*)²⁹, και για το ότι δε τον φοβίζει τίποτε, κάτι το οποίο είναι έμφυτο (στ. 12: *ἀτρεμίαν*).³⁰ Αναφορικά με τον τριπλό αυτό έπαινο παρατηρούμε τα ακόλουθα: Η λιτή αναφορά στον πατέρα του Αρισταγόρα (στ. 11: *πατέρ Ἀρκεσίλαν*) δεν είναι τυχαία. Λειτουργεί ως εισαγωγή προκειμένου ο ποιητής να εξυμνήσει την ευγενική καταγωγή του εγκωμιαζόμενου (από πατέρα και μητέρα) μερικούς στίχους πιο κάτω (στ. 33-37).³¹ Παρόλο που η εξύμνηση της φυσικής ομορφιάς του αποδέκτη μιας ωδής εμφανίζεται κυρίως σε ποιήματα, τα οποία προορίζονται για νεαρούς αθλητές (Ολ. 8, 10· Νεμ. 3· Ισθ. 7) με καλογυμνασμένα σώματα και όμορφο πρόσωπο, ο Πίνδαρος χρησιμοποιεί αυτό το στοιχείο επαίνου για τον μεσήλικα πια Αρισταγόρα, για έναν λόγο: ο νέος πρύτανης της Τενέδου ανήκει ακόμα στην κατηγορία των

26. Ἄτρωτοι στον Πίνδαρο είναι οι γόνιοι των θεών (Ισθ. 3.18), οι οποίοι, σε αντίθεση με τους θνητούς ή τους ήρωες, περνοῦν τη ζωή τους ἀμέριμνα χωρίς κινδύνους ή δυστυχίες (πρβ. τον ομηρικό χαρακτηρισμό για τους θεούς *ρεῖα ζῶντες*).

27. Οι αρχαίοι σχολιαστές (13a Dr.) υποθέτουν λανθασμένα ότι πίσω από τη λέξη *ἄνδρα* εννοείται ο πατέρας του νικητή, Αρκεσίλαος. Όμως, κάτι τέτοιο, να διακόπτει δηλαδή ο ποιητής τον έπαινο του *laudandus* για να υμνήσει τον πατέρα του, ακούγεται παράλογο. Κατά συνέπεια, αντικείμενο του ρήματος *μακαρίζω* είναι ο Αρισταγόρας, ενώ οι τρεις αιτιατικές που έπονται, λειτουργούν ως επεξηγήσεις του εννοιολογικού περιεχομένου του ρήματος.

28. Αναλυτικά για τη σημασία του ρήματος (*ἄπαξ* στον Πίνδαρο) καθώς και την ετυμολογική του σχέση με τα επίθετα *μάκαρ* και *μακάριος* βλ. C. de Heer, *Μάκαρ-ευδαίμων-ἄλβιος-εὐτυχής: A Study of the Semantic Field Denoting Happiness in Ancient Greek to the End of 5th Century B.C.*, Αμστερνταμ 1969, σσ. 31-32.

29. Η φυσική ομορφιά αποτελεί συχνά αντικείμενο επαίνου στην επινίκια ποίηση: Ολ. 8.19· 10.103-105· Νεμ. 3.19· Ισθ. 7.22.

30. Σημαντικές παρατηρήσεις σχετικά με τη σειρά ή τον συνδυασμό μεμονωμένων στοιχείων επαίνου του αποδέκτη μιας ωδής κάνει ο Bundy, ό.π. (σημ. 7), σσ. 24-28.

31. Σύμφωνα με τον E. Thummer, *Pindar. Die isthmischen Gedichte textkritisch herausgegeben, übersetzt und kommentiert, mit einer Analyse der pindarischen Epinikien*, τ. 1: *Analyse der pindarischen Epinikien, Text und Übersetzung der isthmischen Gedichte*, Χαϊδελβέργη 1968, σ. 54, ο έπαινος του πατέρα μπορεί να εμπλουτιστεί ή να αντικατασταθεί από τον έπαινο άλλων μελών της οικογένειας.

ανδρών που θεωρούνται νέοι.³² Προφανώς διατηρούνταν σε καλή φυσική κατάσταση, ίσως μάλιστα να αθλούνταν τακτικά, κάτι που φαινόταν από το καλοσχηματισμένο του κορμί. Η λέξη *ἀτρεμία* (στ. 12) αποτελεί μια από τις πιο δυσνόητες έννοιες της παρούσας ωδής.³³ Για να την ερμηνεύσουμε σωστά οφείλουμε να την εξετάσουμε σε σχέση με το προαναφερθέν *ἀτρώτῳ κραδίᾳ* (στ. 10). Κατά τη γνώμη μου, η λέξη σημαίνει το γενναίο φρόνημα που ο πρύτανης έχει κληρονομήσει από τους προγόνους του (στ. 12: *σύγγονον*), το οποίο θα τον βοηθήσει να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες που θα παρουσιαστούν κατά την εκτέλεση του καθήκοντός του χωρίς ψυχικές και συναισθηματικές φθορές, ολοκληρώνοντας με επιτυχία το έργο του. Αυτή η ψυχική δύναμη, για την οποία διακρίνεται ο Αρισταγόρας,³⁴ αρμόζει στην αριστοκρατική του καταγωγή, ενώ έρχεται σε αντίθεση με τη δειλία που επέδειξαν στο παρελθόν οι γονείς του (στ. 22: *ἐλπίδες ὀκνηρότεραι γονέων*).³⁵ Όπως ένας αθλητής για να διακριθεί στους αγώνες, χρειάζεται να διαθέτει σωματική δύναμη, έτσι και ο Αρισταγόρας, με υψηλό φρόνημα και ψυχικό σθένος, καλείται να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις του νέου του ρόλου.

Η εξύμνηση του νέου πρύτανη ολοκληρώνεται με ένα γνωμικό, θέμα του οποίου είναι η ματαιότητα της ανθρώπινης ευτυχίας και το αναπόφευκτο του θανάτου³⁶ (στ. 13-16: *εἰ δέ τις ὄλβον ἔχων ... ἀπάντων γὰν ἐπιεσσόμενος*). Ο ποιητής υπενθυμίζει στον *laudandus*³⁷ ότι η παρούσα χαρά, όπως άλλωστε γενικότερα η ανθρώπινη ευτυχία, είναι εφήμερη και υπόκειται στη θεία θέληση, ενώ ο θάνατος είναι αναπόφευκτος για όλους

32. Thummer, *ό.π.* (σημ. 31), σ. 121.

33. O Bury, *ό.π.* (σημ. 3), σ. 222, υποστηρίζει ότι η λέξη αναφέρεται στην εξάισια ομορφιά του Αρισταγόρα. O Verdenius, *ό.π.* (σημ. 6), σ. 102, ακολουθώντας τον τη μεταφράζει ως «ηρεμία, πραότητα». Αντίθετα, ο Mezger, *ό.π.* (σημ. 25), σ. 481, και πολύ αργότερα η Lefkowitz, *ό.π.* (σημ. 3), σ. 51, ακολουθώντας τα αρχαία σχόλια (13c, σημ. 3) δίνουν στη λέξη την ερμηνεία «αφοβία». Προς παρόμοια κατεύθυνση κινείται και ο Thummer, *ό.π.* (σημ. 25), σ. 64, ο οποίος μεταφράζει τη λέξη με την αντίστοιχη γερμανική «Unbeugsamkeit» (η οποία χρησιμοποιείται για κάποιον που δεν πτοείται από τις δυσκολίες, η καρδιά του οποίου δε λυγίζει από τα προβλήματα που παρουσιάζονται), παραπέμποντας στο νοηματικό παράλληλο: *ψυχάν ἄκαμπτος* (Ισθ. 3/4.71). Σγρχρ. επίσης Slater, *ό.π.* (σημ. 6), s.v.

34. Για διττή ερμηνεία της λέξης *ἀτρεμία* (φυσική και ηθική) μιλά ο Bury, *ό.π.* (σημ. 3), σ. 217.

35. Βλ. επίσης στ. 32: *θυμὸς ἄτολμος*.

36. Για τον τόπο αυτό στον Πίνδαρο πρβ. *Πυθ.* 12. 31· *Νεμ.* 3.19-21· 7.19-20, 30-31· *Ισθ.* 7.42-43. Πολλά από τα χωρία εμφανίζουν ομοιότητες με αντίστοιχα ομηρικά βλ. *Ιλ.* 6.142-143, 487-488· 9.318-320· 12.322-328· 15.139-140· 21.108-112· *Οδ.* 3.236-238· 24.28-29. Αναλυτικά για τον θάνατο ως κοινή μοίρα των ανθρώπων στους δύο ποιητές βλ. M. Sotiriou, *Pindarus Homericus. Homer-Rezeption in Pindars Epikien*, διδ. διατρ. [Hypomnema 119], Göttingen 1998, σσ. 103-106.

37. Παρά τη χρήση της αόριστης αντωνυμίας τις (στ. 13), είναι φανερό ότι αποδέκτης της συμβουλής αυτής είναι ο Αρισταγόρας. Για κάτι αντίστοιχο βλ. *Πυθ.* 12.31.

τους θνητούς. Τόσο η ευτυχία (ὄλβον) όσο και το κάλλος (μορφᾶ) και η αθλητική νίκη (ἀέθλοισιν ἀριστεύων) είναι προσωρινά, δεν διαρκούν αιώνια, ενώ για όλα τα ανθρώπινα επιτεύγματα το χῶμα μέλλει να είναι η τελευταία κατοικία (στ. 16: γᾶν ἐπιεσσόμενος).³⁸ Σίγουρα ο Αρισταγόρας δεν πρόκειται να αποτελέσει εξαίρεση: παρόλο που είχε την τιμή να εκλεγεί σε ένα τόσο σημαντικό αξίωμα, δεν πρέπει να ξεχνά πως η ευτυχία που βιώνει τώρα είναι προσωρινή εξαιτίας της θνητής φύσης του (στ. 15: θνατὰ περιστέλλων μέλη).³⁹ Το θέμα των περιορισμών στους οποίους υπόκειται ο άνθρωπος τίθεται εδώ στη μεταφυσική του διάσταση, σε σχέση με τον θάνατο. Ο θάνατος ορίζει το χάσμα που χωρίζει θεούς και θνητούς και αποτελεί το αναπόφευκτο τέλος όλων των ανθρωπίνων ενεργειών. Σε μια υποθετική πρόταση που, ωστόσο, παραπέμπει με ρητορικό τρόπο σε καταφατική διαπίστωση (η ευτυχία και η ομορφιά αλλά και η αθλητική επιτυχία είναι στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον νέο πρῦτανη), ο Πίνδαρος χρησιμοποιεί το ιδιαίτερα αγαπητό στην επινίκια ποίηση μοτίβο *ne plus ultra* προκειμένου να συμβουλέψει τον Αρισταγόρα και να του υπενθυμίσει τα επιβεβλημένα από τους θεούς όρια.⁴⁰

Όπως υποστηρίζει ο D. C. Young σε σχετικά πρόσφατο άρθρο του, οι εξυμνούμενοι αθλητές «γίνονται κάτι σαν θεοί» μόνο την ύψιστη στιγμή της νίκης.⁴¹ Καθήκον του ποιητή είναι να απαθανατίσει με την τέχνη του αυτή τη μοναδική λαμπερή στιγμή, όταν οι αθλητές με την κατάκτηση της νίκης γίνονται κάτι σαν τους θεούς. Έτσι κι εδώ, στη θλιβερή ιδέα της θνητότητας και της ματαιότητας των ανθρωπίνων πράξεων και στη ζοφερή εικόνα του θανάτου ως αναπόφευκτου τέλους για όσα σχεδιάζει ή θέτει σε εφαρμογή ο ανθρωπίνος νους (στ. 15-16), ο Πίνδαρος, ξεκινώντας τη δεύτερη στροφή, αντιπαραθέτει μια φωτεινή πτυχή της ανθρωπίνης πραγματικότητας: τη σημασία της καλής φήμης αλλά και τη συμβολή της ποιητικής τέχνης, προκειμένου η φήμη αυτή να διαρκέσει αιώνια. Ο Αρισταγόρας με την εκλογή του στο πρυτανικό αξίωμα έγινε όχι θεός αλλά κάτι σαν θεός. Αυτή την ύψιστη χαρά ο ποιητής έχει καθήκον να διαιωνίσει με την τέχνη του. Εξάλλου, ο νέος άρχοντας της Τενέδου

38. Για την ιδέα βλ. επίσης *Νεμ.* 8.38.

39. Το ρήμα *περιστέλλω* (εδώ μεταφορικά, όπως και στον *Ισθ.* 1.33) χρησιμοποιείται συνήθως για την προετοιμασία (ντύσιμο και στόλισμα) του άψυχου σώματος για την κηδεία, βλ. *Αισχ. Αγαμ.* 869 (Page) και *Ευρ. Τρ.* 1148 (Biehl). Αναλυτικά για την μεταφορά με αναφορές στον Σοφοκλή βλ. Lefkowitz, *ό.π.* (σημ. 3), σ. 52.

40. Για άλλα παραδείγματα του ίδιου μοτίβου βλ. *Ολ.* 1.113-114· 3.42-45· 5.23-24· *Πυθ.* 10.22-30· *Νεμ.* 3.19-23· *Ισθ.* 3/4.27-31· 5.12-16· 6.10-13. Αναλυτικά για το θέμα βλ. W. Race, *Style and Rhetoric*, Atlanta 1990, σσ. 191-195.

41. «“Something like the Gods”: a Pindaric Theme and the Myth of Nemean 10», *GRBS* 34 (1993) 123-132, ιδ. σσ. 127, 132.

διακρίνεται από όλες εκείνες τις αρετές (στ. 11-12), ώστε όχι μόνο οι Τενέδιοι να πρέπει να μιλούν γι' αυτόν ευνοϊκά (στ. 17: *ἐν λόγοις ... ἀγαθοῖσιν... ἐπαινεῖσθαι χρεών*),⁴² αλλά και τα γλυκώχη τραγούδια (στ. 18: *μελιγδούποισι ... ἀοιδαῖς*) έχουν χρέος (στ. 17: *χρεών*) να ασχοληθούν μαζί του λαμπρύνοντας ακόμη περισσότερο την επιτυχία του.⁴³ Η ποιητική απαθανάτιση του Αρισταγόρα, η οποία δεν υπόκειται σε κανενός είδους περιορισμό, θα τον βοηθήσει να ξεφύγει τον θάνατο και τη λήθη, προσφέροντάς του υστεροφημία.

Στους στίχους 19-21 (*ἐκ δὲ περικτιόνων ... παγκρατίῳ*) της αντιστροφής αναζητούν οι περισσότεροι πινδαριστές το μοναδικό λόγο για τον οποίο η ωδή αυτή ταξινομήθηκε ανάμεσα στους επινίκους. Ο νέος πρύτανης της Τενέδου είναι ήδη ένας πετυχημένος αθλητής: στο ενεργητικό του έχει δεκαέξι νίκες στην πυγμαχία και στο παγκράτιο. Ο Πίνδαρος αναφέρεται προφανώς στην περίοδο της εφηβείας του Αρισταγόρα, όταν αυτός είχε συμμετάσχει σε αθλητικές συναντήσεις σε γειτονικές πόλεις (στ. 19: *περικτιόνων*), απ' όπου επέστρεψε φορώντας το στεφάνι του νικητή.⁴⁴ Η γόνιμη σχέση που είχε αναπτύξει ο νεαρός Αρισταγόρας με τον αθλητισμό δυστυχώς δεν συνεχίστηκε. Η διστακτικότητά (στ. 22: *ἐλπίδες⁴⁵ ὀκνηρότεραι γονέων*) και ο ἄτολμος θυμός (στ. 32) των γονιών του εμπόδισαν τον έφηβο τότε Αρισταγόρα να αναζητήσει την τύχη του⁴⁶ (στ. 23: *πειρᾶσθαι*) σε πανελλήνιους αγώνες (στ. 23: *Πυ-*

42. Τα σχόλια (ό.π., σημ. 3), όπως και οι περισσότεροι σύγχρονοι φιλόλογοι, συνδέουν το επίθετο *ἀγαθοῖσιν* με τη γενική αφαιρετική ἄστων (στους καλούς από τους πολίτες, όχι σε όλους), μεταφράζοντας: οι καλοί από τους πολίτες πρέπει να επαινούν τον Αρισταγόρα στις κουβέντες τους. Κατά τη γνώμη μου, ο χωρισμός του ομοιόπτωτου επιθέτου από το ουσιαστικό δεν είναι απαραίτητος για την ορθή απόδοση του νοήματος. Το επίθετο *ἀγαθοῖσιν* προσδιορίζει το ουσιαστικό *λόγοις*, δίνοντας ένα εξίσου λογικό νόημα: με καλά λόγια πρέπει να μιλούν γι' αυτόν οι πολίτες της Τενέδου.

43. Για την ιδέα βλ. επίσης Ολ. 6.6-7.

44. Δεν είναι απαραίτητο να θεωρήσουμε, όπως ο Fennell, ό.π. (σημ. 3), σ. 120, ότι πρόκειται για μισο-προσωποποιημένη Νίκη η οποία κρατά στεφάνι (*ἀγλααὶ νίκαι ... ἐστεφάνωσαν*). Το στεφάνι χρησιμοποιείται συχνά στους επινίκους ως παραλλαγή της έκφρασης της νίκης: πρβ. Ολ. 7.80-81· 13.32-34· 38-40· 14.24· Πυθ. 3.73-74· 6.13-14· Νεμ. 2.22· 4.87-88. Για άλλου είδους παραλλαγές της ίδιας έκφρασης βλ. Thummer, ό.π. (σημ. 31), σ. 30.

45. Για τους διαφορετικούς τύπους ελπίδας στον Πίνδαρο βλ. Thummer, ό.π. (σημ. 25), σ. 52. Για την έννοια της ελπίδας σε σχέση με τις φιλοδοξίες του αθλητή βλ. C. Carey, *A Commentary on Five Odes of Pindar: Pythian 2, Pythian 9, Nemean 1, Nemean 7, Isthmian 8*, Νέα Υόρκη 1981, σ. 118. Στις κατευθύνσεις της έρευνας σχετικά με την έννοια της ελπίδας στον Πίνδαρο αναφέρεται σύντομα αλλά περιεκτικά η P. Bulman, *Phthonos in Pindar*, Berkley - Los Angeles - Οξφόρδη 1992, σσ. 22 και 84 σημ. 24.

46. *Τόλμα και πείρα* είναι οι δύο προϋποθέσεις για την επιτυχή έκβαση μιας προσπάθειας (*κίνδυνος*). Για την ιδέα βλ. επίσης Ολ. 1.81· 6.9-11· Πυθ. 4.185-187 και αναλυτικά Gerber, ό.π. (σημ. 16), σσ. 124-127, και H. J. Mette, «Die grosse Gefahr», *Hermes* 80

θώνι και Όλυμπία)⁴⁷ και να γευτεί τα οίκεϊα καλά (στ. 31-32).⁴⁸ Οι γονείς του Αρισταγόρα υποτίμησαν την αρετή του και τον άφησαν στο σκοτάδι της αφάνειας.⁴⁹ Το θέμα των περιορισμών και των ορίων είναι πάλι παρόν, με μία διαφορά: εδώ πρόκειται για όρια που θέτουν οι ίδιοι οι άνθρωποι σε άλλους ανθρώπους. Η ανθρώπινη κρίση κινούμενη λανθασμένα παρεμβαίνει προσωρινά στη φυσική φορά εξέλιξης μιας διαδικασίας, ανατρέποντας το αντικειμενικά αναμενόμενο. Μπορεί τότε ο Αρισταγόρας να έχασε την ευκαιρία να διακριθεί ως αθλητής σε μεγάλους αγώνες, σήμερα όμως, μεσήλικας πια, απολαμβάνει την ύψιστη τιμή ως πολίτης.

Η παραπάνω ενότητα παρουσιάζει, κατά τη γνώμη μου, ιδιαίτερο ερμηνευτικό ενδιαφέρον. Με μια πρώτη ματιά, θα έλεγε κανείς ότι ο Πίνδαρος ξεφεύγει από τις νόρμες της αριστοκρατικής αντίληψης και τολμά να παρουσιάσει μια αρνητική πτυχή των γονιών του Αρισταγόρα. Δεν είναι, όμως, παράξενο ο ποιητής να μέμφεται τους γονείς του ανθρώπου, από τον οποίο έχει πάρει εντολή να λαμπρύνει μια τόσο σημαντική στιγμή της ζωής του, ενώ έχει προηγηθεί ένας σύντομος έπαινος του πατέρα του εγκωμιαζόμενου (στ. 11) και έπεται αναλυτική υμνητική αναφορά στις οικογένειες και των δύο γονιών του (στ. 33-37);⁵⁰

Ο H. Gundert μίλησε αρχικά για «κρυμμένη αρετή», αργότερα για πατρική αμέλεια, διακρίνοντας εκ μέρους του ποιητή διάθεση απολογίας για λογαριασμό των γονιών του Αρισταγόρα.⁵¹ Ωστόσο, βλέποντας προσεκτικότερα τα συμφραζόμενα της ωδής, διαπιστώνουμε ότι πρόκειται για ένα τέχνασμα, προκειμένου ο Πίνδαρος να προετοιμάσει το κοινό του για το θέμα με το οποίο θα ασχοληθεί αμέσως μετά (βλ. αναλυτικά στην επωδή). Ο ίδιος μελετητής αναγνωρίζει στο χωρίο το «νόμο της εναλλαγής του πεπρωμένου» (das Gesetz des Wechsels), στον οποίο υπόκειται ακόμη και η αρετή. Η κρυμμένη αρετή, αυτή που δεν άνθισε στη γενιά των γονιών του Αρισταγόρα, ανθίζει τώρα στο πρόσωπο του νεοεκλεγέντα πρύτανη. Η ατυχία του παρελθόντος που στοίχισε στον Αρισταγόρα έλλειψη σημαντικών διακρίσεων βρίσκεται στον αντίποδα της σημε-

(1952) 409-419.

47. Ως πιθανούς λόγους της πατρικής απόφασης, αν και δεν αναφέρονται σαφώς, μπορούμε να υποθέσουμε τη νεαρή ηλικία του Αρισταγόρα, το ενδεχόμενο της απογοήτευσης μιας πιθανής ήττας, την προοπτική ενός τραυματισμού, ή ακόμα και το πολύωρο ταξίδι από την Τένεδο προς τους τόπους διεξαγωγής των αγώνων.

48. Βλ. επίσης Gundert, *ό.π.* (σημ. 21), σ. 24.

49. Πρβ. Ολ. 1.81-84.

50. Βλ. Lefkowitz, *ό.π.* (σημ. 3), σ. 53 «this apology for non-accomplishment of deeds never attempted is unique».

51. Gundert, *ό.π.* (σημ. 21), σσ. 111-112 σημ. 40, και «Der alte Pindar», στο *Mnemosynon Theodor Wiegand*, Μόναχο 1938 (Utrecht ²1978), σσ. 5-6.

ρινής γιορτής.⁵²

Η σχέση του εγκωμιαζόμενου με τον αθλητισμό συνεχίζεται με έναν κάπως ιδιόμορφο τρόπο. Ο Πίνδαρος ορκίζεται (στ. 24: *ναὶ μὰ γὰρ ὄρκον*)⁵³ ότι, αν κάποτε δινόταν στον Αρισταγόρα η ευκαιρία να συμμετάσχει σε μεγάλους αγώνες, είναι βέβαιο ότι θα επέστρεφε⁵⁴ έχοντας κερδίσει τους αντιπάλους του (στ. 26: *δηριώντων ... ἀντιπάλων*), φορώντας στο κεφάλι του το λαμπρό στεφάνι της νίκης (στ. 28-9: *κωμᾶσαις ἀνδησάμενός τε κόμαν ἐν πορφυρέοις ἔρνεσιν*).⁵⁵ Χρησιμοποιώντας ένα τόσο ισχυρό εκφραστικό μέσο, όπως είναι ο ὄρκος, ο ποιητής δεν αφήνει στο κοινό του περιθώρια αμφισβήτησης: αυτό που λέει απομακρύνεται από τη σφαίρα της υπόθεσης, της υποκειμενικής κρίσης ή ακόμα και του ψεύδους και περνά στη σφαίρα του αντικειμενικά βέβαιου, βάσει των όσων μόλις προανέφερε (αρετές του Αρισταγόρα). Εξάλλου, επιθυμία του είναι να λέει πάντοτε την αλήθεια, κάτι που τονίζει με κάθε ευκαιρία.⁵⁶

Η επανάληψη μέσα σε τρεις στίχους των εννοιών «Δελφοί» και «Ολυμπία», τη δεύτερη φορά ελαφρώς παραλλαγμένων (*Πυθῶνι – παρὰ Κασταλία / Ὀλυμπία – εὐένδρῳ ὄχθῳ Κρόνου*), έχει σκοπό να εντυπώσει στο κοινό τη σπουδαιότητα της συμμετοχής του αθλητή σε αγώνες πανελληνίας εμβέλειας αλλά και την πεποίθηση του ποιητή για τη βέβαιη επιτυχία του Αρισταγόρα.

Όπως έχει ήδη δείξει ο οξυδερκής A. Köhnken, στη μελέτη του για τη λειτουργία του μύθου και τη συμβολή του στην ερμηνεία της επινίκιας ωδής ως συνόλου, ο Πίνδαρος επιλέγει με περισσή προσοχή και περισκεψη τους μύθους που χρησιμοποιεί και τους προσαρμόζει κάθε φορά

52. Για «λαμπρό παρόν σε αντίθεση προς το σκοτάδι του παρελθόντος» μίλησε ο Bundy, ό.π. (σημ. 7), σ. 48, τον οποίο ακολουθεί ο Verdenius, ό.π. (σημ. 6), σ. 106.

53. Στο υπόμνημά του στην ησιόδεια Θεογονία (σ. 232) ο West, ό.π. (σημ. 6), εξηγεί ότι ο ὄρκος είναι κατ' αρχήν μια κατάρα που ξεστομίζει κάποιος εις βάρος του εαυτού του, αναλαμβάνοντας τις συνέπειες σε περίπτωση που ό,τι λέει είναι ψέματα, ενώ ο θεός Ὀρκος, γιος της Ἐριδας, είναι η προσωποποίηση αυτής της κατάρας (Θεογ. 217). Για τη διάσταση του ὄρκου ως μάρτυρα μιας πράξης βλ. *Πυθ.* 4.166-167 και το σχετικό σχόλιο του B. K. Braswell, *A Commentary on the Fourth Pythian Ode of Pindar*, Βερολίνο - Νέα Υόρκη 1988, σ. 246.

54. Οι πόλεις επιφύλασσαν στους Ολυμπιονίκες λαμπρή υποδοχή. Για την επιστροφή του νικητή στην πατρίδα βλ. *Ολ.* 8.67-71· *Πυθ.* 8.81-87· *Νεμ.* 2.24. Για τον έπαινο της πατρίδας του νικητή πρβ. Thummer, ό.π. (σημ. 30), σ. 55-65, και γενικότερα W. Keuffel, *Der Vaterlandsbegriff in der frühgriechischen Dichtung*, Würzburg 1942.

55. Το πορφύρο είναι το χρώμα που αρμόζει σε βασιλείς, γι' αυτό και εδώ το επίθετο δεν αποδίδει το χρώμα, αλλά λειτουργεί σαφώς κοσμητικά, προσδίδοντας στο στεφάνι της νίκης σε πανελλήνιους αγώνες βασιλική λαμπρότητα και αίγλη. Αλλού το στεφάνι ελιάς χαρακτηρίζεται χρυσό, βλ. *Ολ.* 8.1· 11.13· *Νεμ.* 1.17.

56. Η αγάπη για την αλήθεια είναι ένας από τους συχνότερους πινδαρικούς τόπους: *Ολ.* 2.92· 6.19-21· 10.3-6· *Πυθ.* 2.76-88· 10.67-68· *Νεμ.* 1.18· 7.63· 8.35-39.

στις ανάγκες του ποιήματος. Παράλληλα, επιλέγει μεμονωμένα κομμάτια της μυθικής παράδοσης που τον ενδιαφέρουν, ενώ υπαινίσσεται τα υπόλοιπα.⁵⁷ Προς αυτή την κατεύθυνση, ο H. Erbse υποστηρίζει ότι στις περιπτώσεις στις οποίες κάποιος μύθος δεν ταιριάζει με τα συμφραζόμενα της ωδής ο ποιητής επιλέγει τη λύση «της υποκατάστατης λύσης» (Ersatzlösung).⁵⁸ Μια τέτοια περίπτωση είναι η παρούσα ωδή: ο Πίνδαρος, αντί να περιγράψει την ιστορία της μυθικής καθιέρωσης των ολυμπιακών αγώνων,⁵⁹ επιλέγει να αναφερθεί σε βασικές μόνο λεπτομέρειές της (στ. 27): *πενταετηρίδ' έορτάν Ήρακλέος τέθμιον*. Αυτές είναι: (α) το όνομα του μυθικού ιδρυτή των αγώνων (*Ήρακλέος τέθμιον*), (β) ο χρόνος επανάληψης των αγώνων (*πενταετηρίδ'*) = από την εποχή της καθιέρωσής τους, οι Ολυμπιακοί Αγώνες επαναλαμβάνονταν κάθε τέσσερα χρόνια,⁶⁰ (γ) ο λαμπρός τους χαρακτήρας (*έορτάν*).

Ο στίχος, εκτός από το ότι συμπυκνώνει στο εσωτερικό του κάποιες από τις πτυχές της ίδρυσης και της εξέλιξης των Ολυμπιακών αγώνων εξυπηρετεί και μία επιπλέον λειτουργία: αποτελεί έντεχνη παραλλαγή – την τρίτη κατά σειρά – του τοπωνυμίου *Όλυμπία* ως τόπου διεξαγωγής του σημαντικότερου αθλητικού γεγονότος της αρχαιότητας. Η πρώτη αναφορά στον χώρο είναι ονομαστική (στ. 23: *Όλυμπία*), η δεύτερη αφορά την περιγραφή του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής (στ. 25: *εὐδένδρω ὄχθω Κρόνου*), ενώ η τρίτη προσδίδει στον χώρο θρησκευτική διάσταση. Οι παραλλαγές του τοπωνυμίου θυμίζουν χωρία άλλων ωδών. Έτσι η φράση *εὐδένδρω μολών ὄχθω Κρόνου* (στ. 25) θυμίζει το *τόθι δένδρεα θάμβαινε σταθείς* (Ολ. 3.32), το *ἔκοντο δ' ὕψηλοιο πέτραν ἀλῖβατον Κρονίου* (Ολ. 6.64) φέρνει στο μυαλό μας το *Κρόνου λόφω* (Ολ. 8.17), ενώ η έκφραση *Ήρακλέος τέθμιον* (στ. 27) αντιστοιχεί στο *Ήρακλέης ... κτίση τεθμόν* (Ολ. 6.69). Στην εορταστική ατμόσφαιρα των αγώνων (*έορτάν*) γίνεται αναφορά στον Ολ. 6.69. Αξιοσημείωτη και καθόλου συμπτωματική είναι επίσης η θέση στην οποία ο Πίνδαρος επιλέγει να δηλώσει τη βεβαιότητά του για νίκη του Αρισταγόρα σε περίπτωση υποθετικής συμμετοχής του στους Ολυμπιακούς αγώνες (στ.

57. A. Köhnken, *Die Funktion des Mythos bei Pindar*, Βερολίνο - Νέα Υόρκη 1971.

58. H. Erbse, «Über Pindars Umgang mit dem Mythos», *Hermes* 127 (1999) 13-32, ιδ. σ. 31.

59. Η ιστορία της καθιέρωσης των Ολυμπιακών αγώνων περιγράφεται αναλυτικά στον τρίτο Ολυμπιονικό, ενώ επιμέρους στοιχεία του μύθου βρίσκουμε στον πρώτο και το δέκατο Ολυμπιονικό.

60. Για το μυθικό πρόσωπο του Ηρακλή στον Πίνδαρο αλλά και την ταύτιση του ποιητή με τον μυθικό ήρωα στο επίπεδο της δημιουργικής εργασίας (ο ένας «δημιουργεί» ποίηση, ο άλλος «ίδρυσε» τους σημαντικότερους αθλητικούς αγώνες) βλ. την πολύ ενδιαφέρουσα ανάλυση του M. P. N. Hernández, «Purificación – Heracles and Pindar», *Méris* 8 (1993) 65-102, ιδ. σσ. 94-95.

26). Η φράση εμφανίζεται ανάμεσα σε δύο πολύ καλά μελετημένες και δομημένες παραλλαγές της ίδιας έκφρασης (Όλυμπία).

Κλείνοντας τη δεύτερη στροφή (στ. 29-32: *ἀλλά βροτῶν ... ἄτολμος ἐών*) ο ποιητής αναφέρεται για μια ακόμη φορά στους περιορισμούς της ανθρώπινης σκέψης.⁶¹ Το γνωμικό αναπτύσσεται σε δύο σκέλη, καθένα από τα οποία λειτουργεί αντιθετικά προς το άλλο: στο πρώτο σκέλος (στ. 29-30: *ἀλλά βροτῶν ... ἔβαλον*) οι συμβουλές του ποιητή αφορούν στις δυσάρεστες συνέπειες της αλαζονείας. Η έπαρση και η υπερεκτίμηση των δυνάμεων φέρνει συχνά τη δυστυχία και την καταστροφή (στ. 29: *κενεόφρονες αὔχαι ἐξ ἀγαθῶν ἔβαλον*).⁶² Γι' αυτό ο Αρισταγόρας οφείλει να έχει επίγνωση των ορίων και των δυνατοτήτων του και να επιχειρεί μόνο όσα είναι βέβαιος ότι μπορεί να φέρει εις πέρας. Στο δεύτερο σκέλος του γνωμικού (στ. 30-32: *τὸν δ' ... ἄτολμος ἐών*) ο Πίνδαρος επανέρχεται στο θέμα της ανθρώπινης δειλίας (βλ. στ. 22), προσδίδοντάς του γενικότερη ισχύ. Ένα πνεύμα διστακτικό και άρα δειλό (στ. 32: *θυμὸς ἄτολμος*), όπως ήταν εκείνο των γονέων του Αρισταγόρα, περιορίζει την πραγματική δύναμη κάποιου και τον εμποδίζει να γευτεί την επιτυχία (στ. 31: *οἰκείων παρέσφαλεν καλῶν*), τραβώντας τον από το χέρι προς τα πίσω (στ. 32: *χειρὸς ἔλκων ὀπίσσω*). Σε αντίθεση με τον *τολμήεντα θυμό* των ομηρικών ηρώων (Ιλ. 10.205),⁶³ και του πινδαρικού Ηρακλή, ο οποίος παρακίνησε τον ήρωα να κάνει το ταξίδι του στη χώρα του Ίστρου (Ολ. 3.25-6: *ἐς γαῖαν πορεύεν θυμὸς ὄρμα Ἰστρίαν*), ο *ἄτολμος θυμός* των γονιών του εγκλώβισε τον Αρισταγόρα και τον εμπόδισε να ρισκάρει τις δυνάμεις του στον αθλητισμό και να γευτεί την επιτυχία. Όπως πολύ σωστά εξηγεί η S. Darcus, ο *θυμός*, ενεργητικός σε ένα φυσικό πρόσωπο, συνδέεται στην προκειμένη περίπτωση άμεσα – με αρνητικό τρόπο – με τον χαρακτήρα του.⁶⁴

Σε αντίθεση με το γνωμικό στο τέλος της πρώτης στροφής, οι περιορισμοί στους οποίους υπόκειται ο ανθρώπινος νους εξετάζονται εδώ στη διάσταση της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Τόσο η υπερβολική τόλμη (στ. 29: *κενεόφρονες αὔχαι*), αποτέλεσμα της αλαζονείας, όσο και η υπερβολική διστακτικότητα υποδηλώνουν τύπους συμπεριφοράς που ξεφεύγουν από την ισορροπία την οποία κανείς οφείλει να τηρεί στη ζωή του. Τα

61. Η Lefkowitz, ό.π. (σημ. 3), σ. 53, μιλά για «όρια της ανθρώπινης κρίσης».

62. Βλ. το σχόλιο του Verdenius, ό.π. (σημ. 6), σ. 109.

63. Ανάμεσά τους ο ομηρικός Οδυσσεάς, ο οποίος κινδύνευσε σε στεριά και θάλασσα (Οδ. 17.284).

64. S. Darcus, «The Role of Person and θυμός in Pindar and Bacchylides», *RBPb* 71 (1993) 46-68, ιδ. σ. 50. Προς παρόμοια κατεύθυνση βλ. Lefkowitz, ό.π. (σημ. 3), σ. 53, η οποία, όπως στον στ. 22, έτσι κι εδώ υποστηρίζει «blame is put on human emotions».

όρια εδώ σημαίνουν τις δυνατότητες: πρέπει κανείς να γνωρίζει τι είναι σε θέση να καταφέρει, έτσι ώστε ούτε να υποτιμά και να μειώνει τον εαυτό του αλλά ούτε και να γίνεται αλαζονικός, νομίζοντας ότι είναι ο καλύτερος απ' όλους τους άλλους, χωρίς να αξίζει πραγματικά.⁶⁵

Η αναφορά στην ευγενική καταγωγή του εγκωμιαζόμενου (φυσά) στην αρχή της τρίτης και τελευταίας στροφής (στ. 33-37: *συμβαλείν μὲν ... μάτρως*) αντικαθιστά ή – καλύτερα – εμπλουτίζει τον έπαινο του πατέρα.⁶⁶ Εκεί οφείλονται οι αρετές του Αρισταγόρα που έχει ήδη εξυμνήσει ο ποιητής καθώς και οι επιδόσεις του στον αθλητισμό.⁶⁷ Όμως η αρετή, όπως συμβαίνει με τη φύση,⁶⁸ δεν περνά πάντα από τη μια γενιά στην αμέσως επόμενη (στ. 37-42: *ἀρχαῖαι ἀρεταί ... ἐναμείβοντι*). Ό,τι συμβαίνει με τα χωράφια και τα δέντρα τα οποία δεν αποδίδουν καρπούς και άνθη καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, αλλά εναλλάξ, συμβαίνει και με το ανθρώπινο γένος: από ένδοξους προγόνους μπορεί να ακολουθήσουν ασήμαντοι και αφανείς απόγονοι, ενώ από αυτούς μπορεί να προκύψει και πάλι μια λαμπρή και δοξασμένη γενιά. Η δυναμική κάθε γενιάς είναι απρόβλεπτη και δεν εξαρτάται πάντοτε από την αμέσως προηγούμενη.⁶⁹

Οι ομοιότητες του παραπάνω χωρίου με το προοίμιο του έκτου Νεμεόνικου είναι πραγματικά εντυπωσιακές.⁷⁰ Παλαιότερα η Lefkowitz

65. Σγκρ. επίσης Βακχ. 12 Sn.-Μ. και Νεμ. 6.

66. Πεισανδρίδες από τη Σπάρτη και Μελανιπίδες από τη Θήβα (στ. 36: *παρ' Ίσμηνοῦ ῥοᾶν*). Ονόματα λιμνών ή ποταμών χρησιμοποιούνται συχνά στους επινίκους ως παραφράσεις περιοχών βλ. Ολ. 10.85· Ίσθ. 1.29· 8.20 (*Δίρκη ἀντί Θήβα*), Ολ. 5.18 (*Ἀλφειός ἀντί Ὀλυμπία*), Ολ. 13.61 (*Πειράνα ἀντί Κόρινθος*), Πυθ. 3.69 (*Ἀρέθουσα ἀντί Ὀρτυγία*), Πυθ. 11.22 (*Εὐριπος ἀντί Αὐλίδα*), Νεμ. 9.22 (*Ἀσωπός ἀντί Σικυώνα*), Ίσθ. 1.29· 5.33 (*Εὐρώτας ἀντί Σπάρτη*). Για την περιγραφή τοπίων και πόλεων στον Πίνδαρο γενικότερα βλ. W. Elliger, *Die Darstellung der Landschaft in der griechischen Dichtung*, Βερολίνο - Νέα Υόρκη 1975, σσ. 203-209.

67. Στα μέλη μιας αριστοκρατικής γενιάς είναι, σύμφωνα με τον W. Haedicke, *Die Gedanken der Griechen über Familienherkunft und Vererbung*, Halle 1936, σ. 52, κοινή η έννοια της ικανότητας, με βάση το δεσμό συγγένειας που τα ενώνει. Για τον έπαινο της αριστοκρατικής καταγωγής και της οικογένειας του νικητή βλ. επίσης Bowra, ό.π. (σημ. 25), σσ. 101-102 και σσ. 171-172, και Thummer, ό.π. (σημ. 31), σσ. 49-54, και αλλού στα επινίκια Ολ. 2.11· 9.100· 10.20· 11.19· 13.13· Πυθ. 2.32, 5.17· 8.44-45, 60· Νεμ. 1.28· 3.40· 5.40-41. Σχετικό είναι και το σχόλιο του B. A. v. Groningen, *In the Grip of the Past*, Leiden 1953, σ. 50.

68. Ο Πίνδαρος χρησιμοποιεί συχνά για τη διαδοχή των γενεών εικόνες, τις οποίες δανείζεται από τη φύση: πρβ. επίσης Πυθ. 4.64-65· Νεμ. 6.9-11. Αναλυτικά για τις μεταφορές από τον κόσμο της φύσης και τη χρήση τους στον Πίνδαρο βλ. G. Mc. Cracken, «Pindar's Figurative Use of Plants», *AJP* 55 (1934) 340-345. Γενικότερα για τις μεταφορές στον Πίνδαρο βλ. D. Steiner, *The Crown of Song. Metaphor in Pindar*, Νέα Υόρκη 1986.

69. Και οι άσημοι γεννιότερες του Αρισταγόρα έχουν τη θέση τους στην αλυσίδα της εξέλιξης των γενεών (η οποία στην επωδό παρομοιάζεται με την αντίστοιχη διαδικασία από τον φυσικό κόσμο) βλ. Gundert, ό.π. (σημ. 21), σ. 16.

70. Lefkowitz, ό.π. (σημ. 3), σ. 54, και D. E. Gerber, «Nemean Six: A Commentary», *HSCP*

και πιο πρόσφατα ο Gerber στα υπομνήματά τους για τον ενδέκατο και έκτο Νεμεόνικο αντίστοιχα ασχολήθηκαν διεξοδικά με τη σύγκριση των δύο χωρίων. Όπως εδώ, έτσι και εκεί γίνεται λόγος για το έμφυτο (Νεμ. 6.8: *συγγενές*), ενώ η εναλλαγή στο πεπρωμένο των γενεών και στις αθλητικές επιδόσεις τους συγκρίνεται με τις αλλαγές στις οποίες υπόκεινται τα χωράφια (Νεμ. 6.9-11: *ἄγχι καρποφόροις ... ἔμαρψαν*). Στις γενιές εναλλάσσονται όχι μόνο οι ανθρώπινες αρετές αλλά και η ανθρώπινη μοίρα. Οι περίοδοι ευτυχίας και επιτυχίας ακολουθούνται συχνά στη ζωή από περιόδους δυστυχίας ή ατυχίας, όπως, άλλωστε, έχει συμβεί και με τον Αρισταγόρα. Ο νέος πρύτανης της Τενέδου κληρονόμησε τις αρετές όχι από τους γονείς του, αλλά απευθείας από τους ένδοξους προγόνους του στη Σπάρτη και τη Θήβα. Την ατυχία του παρελθόντος (όταν εξαιτίας της διστακτικότητας των γονιών του δεν συμμετείχε μεγάλους αθλητικούς αγώνες) την αντικαθιστά σήμερα η πολιτική επιτυχία και η προοπτική μιας λαμπρής καριέρας.

Κλείνοντας το ποίημά του, ο Πίνδαρος υπενθυμίζει στον Αρισταγόρα για μια ακόμη φορά τα όριά του. Οι θνητοί δεν γνωρίζουν τις προθέσεις των θεών (στ. 43-44: *σαφές οὐχ ἔπεται τέκμαρ*⁷¹), γι' αυτό και δεν πρέπει να κάνουν μεγαλόπνοα και φιλόδοξα σχέδια (στ. 44: *μεγαλανορίας*), αναλαμβάνοντας να εκτελέσουν πολλά έργα (στ. 45: *ἔργα τε πολλὰ μενοινῶντες*). Μόνο ο θεός μπορεί να πραγματοποιεί όλα τα σχέδιά του.⁷² Η πορεία της ζωής των ανθρώπινων γενεών καθορίζεται από τη μοίρα, γι' αυτό και το μέλλον παραμένει άγνωστο, ενώ ποτέ κανείς δεν μπορεί να προβλέψει τι πρόκειται να του συμβεί (στ. 46: *προμαθείας δ' ἀπόκεινται ῥοαί*).⁷³ Εξάλλου ο νους, εκεί όπου φωλιάζουν όλες οι επιθυμίες, τα σχέδια και οι προσδοκίες των ανθρώπων, περιβάλλεται από ένα φθαρτό σώμα, που στο τέλος θα το αγκαλιάσει το χώμα (στ. 45: *δέδεται γὰρ ἀναιδεῖ ἐλπίδι γυῖα*).⁷⁴

99 (1999) 33-91 ιδ. σσ. 50-53, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

71. Ο Bury, ό.π. (σημ. 3), σ. 226, ερμηνεύει τη λέξη ως «το άστρο που οδηγεί» και συγχρίνει τη χρήση της με ένα χωρίο στον Όμηρο. Ύμνο 32.13, όπου η Σελήνη, ψηλά στον ουρανό, είναι το σημάδι και ο οδηγός των θνητών: *τέκμωρ δὲ βροτοῖς καὶ σῆμα τέτυκται*. Εδώ, η λειτουργία της λέξης είναι μεταφορική: το ανθρώπινο πεπρωμένο είναι ασταθές, εξαρτάται πάντοτε από τη θεϊκή διάθεση και κανένας δεν είναι σε θέση να το γνωρίζει από πριν.

72. Πυθ. 10.49-50.

73. Βλ. Ολ. 7.94-95· 12.5· Πυθ. 8.92-97· 12.28-33· Νεμ. 6.9-11· Ισθ. 3.18· 7.39-40. Για την αστάθεια και τη μεταβλητότητα της ανθρώπινης ζωής βλ. αναλυτικά J. Krause, *Άλλοτε άλλος. Untersuchungen zum Motiv des Schicksalswechsels in der griechischen Dichtung bis Euripides*, Μόναχο 1976. Για μια διαφορετική ερμηνεία της λέξης *προμάθεια* βλ. Bulman, ό.π. (σημ. 45), σ. 80 σημ. 53.

74. Για τη μεταφορά πρβ. στ. 15: *θνατὰ περιστέλλων μέλη* και Lefkowitz, ό.π. (σημ. 3), σ. 55.

Γι' αυτό, λοιπόν, το κυνήγι του κέρδους πρέπει να το επιχειρούμε με μέτρο,⁷⁵ ενώ δεν πρέπει να επιζητούμε το άπιαστο και το μακρινό (στ. 48: *ἀπροσίκτων ἐρώτων*), ξεχνώντας το σήμερα, καθώς αυτό θα προκαλέσει αβάσταχτο πόνο (στ. 48: *ὀξύτεραι μανίαι*).⁷⁶ Εξάλλου, όπως προειδοποιεί ο Πίνδαρος στον τρίτο Νεμεόνικο (στ. 30), οι έρωτες ανοίκειων και ανέφικτων πραγμάτων (*ἀλλοτρίων ἔρωτες*) οδηγούν τους θνητούς στην καταστροφή καθώς ξεπερνούν τα επιβεβλημένα από τους θεούς όρια.⁷⁷ Η πολιτική θέση του άρχοντα της Τενέδου είναι βραχύβια, γι' αυτό ο Αρισταγόρας, όπως οι νικητές των μεγάλων αθλητικών αγώνων, αναλογιζόμενος την παρούσα επιτυχία του, δεν επιτρέπεται να ζητήσει τίποτε περισσότερο από αυτή τη χαρά, φάχνοντας το άπιαστο, το ανέφικτο, το μακρινό⁷⁸. Το βασικό θέμα της ωδής είναι και πάλι παρόν: (α) χρονικοί περιορισμοί κατά την εκτέλεση του καθήκοντος, (β) τήρηση του μέτρου σε όλες τις φάσεις του βίου. Γνωρίζοντας ότι υπάρχουν όρια τα οποία ισχύουν για όλους τους θνητούς, ο εγκωμιαζόμενος πρέπει να αποφεύγει την υπερβολή στις αντιδράσεις και τη συμπεριφορά του.

Πολλοί διακρίνουν στους παραπάνω στίχους μια απαισιόδοξη διάθεση, ενώ θέλουν τον Πίνδαρο να θρηνεί για τη δυσβάσταχτη μοίρα των θνητών.⁷⁹ Συγκρίνοντας το χωρίο με αντίστοιχα χωρία στον όγδοο Πυθιόνικο (στ. 95-100) και τον έκτο Νεμεόνικο (στ. 6-7), θα συμφωνήσουμε με τον Δ. Ι. Ιακώβ,⁸⁰ ότι δεν πρόκειται για θρήνο μέσα σε ένα ποίημα γιορτής όπως είναι ο επίνικος, αλλά για διαπίστωση του ποιητή, η οποία αφορά την εξάρτηση της μοίρας των θνητών από τη θεϊκή βούληση.

75. Πινδαρικός τόπος: Ολ. 13.47-48· Πυθ. 1.92· 2.34, 78· 4.139-140. Η ιδέα του αθέμιτου πλουτισμού είναι κυρίαρχη στον Σόλωνα (βλ. για παράδειγμα το απόσπ. 13W). Αναλυτικά για το θέμα με αναφορές στην παλαιότερη βιβλιογραφία βλ. R. Champagner, «Reciprocità economica in Pindaro», *QUCC* 29 (1988) 77-93.

76. Βλ. *Ισθ.* 7.43-44.

77. Βλ. επίσης τη μετάφραση του στίχου που προτείνει ο Verdenius, ό.π. (σημ. 6), σ. 118: ... γιατί τα αρρωστημένα πάθη, η βιαιότητα των οποίων υπερβαίνει το μέτρο, ανήκουν στη σφαίρα τωνπραγματοποίητων επιθυμιών.

78. Lefkowitz, ό.π. (σημ. 3), σ. 55. Για την ιδέα βλ. επίσης Ολ. 1.114· 3.44· 5.23-24· Πυθ. 1.99-100· 3.21-22, 62· 10.22-29· 11.55-58· Νεμ. 3.19-21, 75· 9.46-47· *Ισθ.* 5.14-16· 6.10-13.

79. Οι μελετητές υποστηρίζουν ότι η διάχυτη θλίψη των ωδών αυτών οφείλεται στο γεγονός ότι και οι τρεις αποτελούν όψιμα δημιουργήματα του Πινδάρου. Ενδεικτικά βλ. Wilamowitz, ό.π. (σημ. 3), σ. 431· L. R. Farnell, *The Works of Pindar*, τόμ. 2: *Critical Commentary*, Λονδίνο 1932 (Αμστερνταμ ²1961), σ. 234· Bury, ό.π. (σημ. 3), σ. 218· Lefkowitz, ό.π. (σημ. 2), σ. 50. Για τον επικό πεσιμισμό αναφορικά με την εφήμερη και αδύναμη ανθρώπινη φύση βλ. Οδ. 18.136-137· Αρχίλοχος απόσπ. 130, 131, 132 (West). Σχετικά βλ. επίσης M. W. Dickie, «On the Meaning of εφήμερος», *ILS* 1 (1976) 7-14, και H. Fränkel, «Eφήμερος als Kennwort für die menschliche Natur», στο *Wege und Formen frühgriechischen Denkens*, Μόναχο ³1968, σσ. 23-39.

80. Πινδάρου Πυθιόνικοι, Ηράκλειο 1994, σ. 307.

Εξάλλου, απαισιόδοξες σκέψεις εκ μέρους του ποιητή θα φαίνονταν ιδιαίτερα άκομψες και θα μείωναν σημαντικά τη χαρά της φωτεινής στιγμής. Πιο λογικό είναι να θεωρήσουμε τους στίχους αυτούς, σε συνδυασμό με τα γνωμικά στις δύο προηγούμενες στροφές, φιλική συμβουλή ή, καλύτερα, προειδοποίηση του ποιητή προς τον Αρισταγόρα για την αστάθεια του ανθρώπινου βίου, τώρα που ο εγκωμιαζόμενος βρίσκεται στο ξεκίνημα μιας νέας και τόσο σημαντικής φάσης της ζωής του.

Ανεξάρτητα από τις όποιες ιδιαιτερότητές του, η ιδεολογική και δομική ανάλυση του ποιήματος με της εκφραστικής και γλωσσικής ποικιλίας του και της χρήσης τυπικών μοτίβων και κοινών τόπων, κάνουν σαφές ότι έχει δικαίως ταξινομηθεί ανάμεσα στους υπόλοιπα σαράντα πέντε επινίκους του Πινδάρου. Η ιδέα του μέτρου δεν αναλύεται με άξονα τη σχέση θεός – άνθρωπος (ο θεός δεν έρχεται αντιμέτωπος με το θάνατο, όπως οι θνητοί): το ποίημα κινείται αποκλειστικά στην ανθρώπινη σφαίρα: αρχικά σε μεταφυσικό επίπεδο (ο θάνατος αποτελεί για τους θνητούς το αγεφύρωτο χάσμα που τους χωρίζει από τους θεούς, ενώ θέτει το ύψιστο όριο σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα), στη συνέχεια ως προς την ανθρώπινη συμπεριφορά (υπερβολική τόλμη – διστακτικότητα) και, τέλος, σε επίπεδο επιτευγμάτων (έργων). Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον ρόλο που καλείται να παίξει η ανθρώπινη κρίση (με την έννοια της απόφασης) καθώς και στη σημασία που έχουν οι έμφυτες ικανότητες του ατόμου, προκειμένου να πετύχει ή όχι στη ζωή του.⁸¹

Αθλητική και πολιτική νίκη απαιτούν προσπάθεια και συνεπάγονται δημόσια αναγνώριση και κοινωνική καταξίωση. Μέχρι σήμερα, αναγνωρισμένοι αθλητές αποφασίζουν συχνά να ασχοληθούν με τα κοινά. Οι επιδόσεις του Αρισταγόρα στον αθλητισμό ενισχύουν την καλή δημόσια εικόνα του και τον εμφανίζουν ως άνθρωπο με ποικίλα ενδιαφέροντα και ασχολίες. Όπως οι αθλητές των πανελλήνιων αγώνων, έτσι, και ο νέος πρότανης της Τενέδου πρέπει να είναι ευγνώμων προς τους θεούς και να επιδείξει σύνεση αναλογιζόμενος το εφήμερο κάθε ανθρώπινης ευτυχίας.

Αθήνα

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ Π. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

81. Lefkowitz, ό.π. (σημ. 3), σ. 50.

